«ІЖКЕ
СЧИІ,
ІЖКЕ СІІа,
БЛОТ
БАНЯІІІ»

«Ikke sunni, ikke shia, blot bahraini»

Nation og sekt i Bahrains
arabiske forår

I februar og marts 2011 oplevede Bahrain en politisk opstand, som del af bølgen af protestbevægelser i det såkaldte «arabiske forår». Demonstrantene hævdede, at opstanden ikke havde med shia- eller sunni-islam at gøre, men var en bred opstand for nationale reformer og for alle bahrainere.

Av Thomas Fibiger, ph.d. i antropologi
ved Aarhus Universitet.

DEN 14. FEBRUAR 2011 kunne Bahrain fejre ti års jubilæum for de reformer, der i 2001 markerede enden på en årrække med social og politisk uro, protester og sammenstød mellem demonstranter og sikkerhedsstyrker. Nærmere bestemt havde bahrainerne den 14. februar 2001 nærmest enstemmigt – 98,4 procent lød folkeafstemningens resultat – sagt ja til den nye Sheikh Hamad Al Khalifas reformforslag.

Jubilæet blev fejret på behørig vis. Kong Hamad, som havde fået sin kongetitel med reformerne samtidig med at de blev lanceret som et «demokratisk eksperiment», inviterede regeringen, pressen og andre notabiliteter til jubilæum på sit palads i Sakhir, og fjernsynsprogramernes sendeflade var fyldt af lovprisninger af Bahrains nye demokratiske periode, som var begyndt dengang i 2001. Nationalstationen indsatte endog et logo i Bahrains rød-hvide farver i det ene hjørne af skærmen, som bestod af et v-tegn under tallet

98,4 procent, et tal der markerede den store opslutning om kongens reformprogram.

Samtidig med denne fejring inviterede Bahrains oppositionsgrupper imidlertid til demonstrationer, der skulle markere utilfredsheden med de gældende reformer og kravet om yderligere reformer – et krav der havde været fremherskende i hele det forløbne årti. Disse moddemonstrationer til regimets fejring af sig selv var givetvis blevet afholdt under alle omstændigheder, sådan som de er blevet det ved alle mere eller mindre passende lejligheder forud. Men netop i 2011, netop på 10-årsdagen for den gældende forfatning, blev demonstrationerne ydermere inspireret af den bølge af reformbevægelser, der spredte sig fra Tunesien via Ægypten til den øvrige arabiske verden. I Ægypten var præsident Mubarak blevet tvunget fra magten den 11. februar, efter to ugers belejring af Tahrir-pladsen i Cairo, og nu vejrede oppositionen i Bahrain morgenluft. Inspireret af ægypterne

THOMAS FIBIGER

lykkedes det den 14. februar demonstranterne at besætte en lignende central plads i Bahraíns hovedstad Manama, nemlig rundkørslen omkring Perlemonumentet.

I løbet af den følgende måned voksede lejren ved Perlemonumentet i takt med kravet og forhåbninger om, at egentlige politiske reformer kunne blive gennemført i Bahrain. Både blandt demonstranterne og i regimet syntes to forskellige positioner at gøre sig gældende, de der ønskede forhandlinger om reformer og de der ønskede konfrontation og søgte en ende på enten regimet eller opstanden. I sidste ende, i midten af marts 2011, blev opstanden slået ned med militær magt. I regimet blev den forhandlende position kendt som kronprinsens position, mens især den mangeårige premierminister, kongens onkel Sheikh Khalifa Al Khalifa, blev opfattet som bannerfører for at opstanden måtte slås ned – og med kongen selv i en position imellem sin søn kronprinsen og sin onkel premierministeren. I oppositionen blev den forhandlende position især repræsenteret af den shia-muslimske politiske organisation al-Wifaq, der også var repræsenteret i parlamentet og dermed allerede havde lagt en forhandlende linie, mens den mere uforsonlige linie, der krævede regimets fald, blev fremhævet af organisationen Haq, der havde boykottet de hidtidige parlamentsvalg netop med den begrundelse, at de gældende reformer ikke var tilstrækkelige.

Såvel al-Wifaq som Haq er domineret af shia-muslimske politiske aktivister. Dette rejser nogle centrale spørgsmål om de særlige forhold for reformbevægelsen i Bahrain: I hvor høj grad er der tale om en sekterisk opstand, hvor shia-muslimer gør oprør mod deres sunni-muslimske herskere? Hvad vil shia-muslimerne, og i hvor høj grad er der forskel

på de shia-muslimske politiske grupper? Var målet for opstanden demokratiske reformer eller et shia-muslimsk teokrati á la Iran? Disse spørgsmål var gennemgående i debatten om opstanden i Bahrain, ikke mindst i Bahraíns

◉ ◉ ◉

Inspireret af ægypterne og Mubaraks fall, vejrede oppositionen i Bahrain morgenluft.

◉ ◉ ◉

regimes og de arabiske nabolandes vurdering af situationen, og de blev afgørende for den måde regimet søgte at imødegå opstanden. Det er derfor disse spørgsmål, jeg vil diskutere i denne artikel.

Sekt og nation i Bahraínsk politik

De politiske, sociale og kulturelle forhold i Bahrain har længe været præget af sekteriske identifikationer: forholdet mellem det sunni-muslimske mindretal, som Al Khalifa dynastiet er del af, og det shia-muslimske flertal, som imidlertid føler sig marginaliseret fra politisk og økonomisk magt. Denne konflikt har også været et gennemgående tema i nyere analyser af Bahraíns politiske og kulturelle forhold.¹ Men hvor den sekteriske identitet og konflikt ofte, og især hos Vali Nasr, ses som «primordial or near-primordial»² og derfor uomgængelig, ønsker jeg i denne artikel at vise i hvor høj grad spørgsmålet om sekterisk identitet er en del af den kulturelle og politiske debat i Bahrain, og således netop som spørgsmål har spillet en afgørende rolle i nyere tids politik og i særdeleshed i den aktuelle opstand.

Ser man på sammensætningen af Bahraíns parlament fra det første valg i 2002 til

opstanden i 2011 bekræftes den sekteriske konflikt umiddelbart som en politisk skillelinie i landet. Som de fleste bahrainere fokuserer jeg her på parlamentets underhus, den folkevalgte forsamling (*majlis al-nuwab*) og ikke på det regeringsudpegede overhus (*majlis al-shura*).³ Dette parlament har været opdelt i to solide blokke, hvor den ene udelukkende har bestået af sunni-muslimer og generelt har været loyal over for regime og regering, mens den anden udelukkende har bestået af shia-muslimer og har fremstået som den parlamentariske opposition til regeringen.⁴ Hvor samtlige oppositionsgrupper boykottede det første valg til parlamentet i 2002, stillede blandt andre al-Wifaq op i 2006 og siden i 2010. Begge gange vandt al-Wifaq alle de valgkredse, hvor de opstillede kandidater, og dette har udgjort oppositionen. Bahrains valgsystem er flertalsvalg i enkeltmandskredse, og det har ikke været muligt for al-Wifaq at opstille sandsynlige vinderkandidater i flere end 18 ud af landets 40 kredse. På den måde har den regeringsloyale blok haft et lille flertal, selvom shia-muslimer – der er repræsenteret af al-Wifaq – er i flertal i befolkningen. Fordelingen af valgkredse har derfor været et stort stridspunkt i den politiske diskussion i Bahrain over de sidste 10 år, idet den aktuelle fordeling synes at være til fordel for den regeringsloyale blok. En del af denne kritik er, at regimet med sin fordeling af valgkredse af bevidst strategiske grunde har skabt den situation, at parlamentet består af et lille flertal af loyale sunni-muslimer over for et stort mindretal af shia-muslimer. Dermed ville shia-muslimerne altid være i mindretal, men dog en så signifikant blok, at det kunne virke potentielt destabiliserende for den sunni-muslimske dominans både i Bahrain og i regionen, men også politisk og økonomisk

destabiliserende ved at være mere religiøst orienterede og konservative end det nuværende regime og måske endda, hvis shia-muslimerne fik øget indflydelse, ville give Iran mere magt i regionen. En anden væsentlig del af denne kritik har fremhævet, at de sekulære grupper – og især den markante sammenslutning af gamle sekulære organisationer Wa'ad – ikke har kunnet vinde noget mandat i parlamentet. Dette kan selvfølgelig skyldes, at sekulære politiske programmer ikke har tilstrækkeligt popularitet i Bahrain – som forsvarere af valgsystemet ville sige – men ifølge kritikerne skyldes det i lige så høj grad, at der er blevet flyttet på stemmer, især stemmer fra de militære styrker, som ikke hører til nogen specifik kreds, for at undgå at kandidater fra Wa'ad ville vinde plads i parlamentet. Dette ville nemlig betyde, at det klare billede af loyale sunni-muslimer over for oppositionens shia-muslimer ville blive mudret, idet de sekulære grupper kunne være både sunni-muslimer og del af oppositionen, og ville markere en anden politisk opposition end den sekteriske. Fordi det har været i regimets interesse at opretholde et klart skel mellem sunni- og shia-muslimer, med sunni-muslimer som loyale, har man ikke ønsket at have en sekulær gruppe i parlamentet.⁵

Hvorvidt der er hold i denne kritik kan være vanskeligt at afgøre, men i forbindelse med opstanden var det helt tydeligt, at regimet tolkede opstanden i sekteriske rammer og ikke mindst forklarede opstanden som sekterisk over for omverdenen. Dette har uden tvivl været med til at sikre opbakning til regimet, både fra sunni-muslimer i Bahrain, der kunne frygte for deres position i et nyt shia-domineret samfund, men også og ikke mindst internationalt, først og fremmest fra Bahrains arabiske nabolande og i særdeleshed Saudi-

THOMAS FIBIGER

Arabien, hvis konservative sunni-regime ser med stor skepsis på shia-islam som sådan og kunne frygte både en opstand fra landets egne shia-muslimer i al-Hasa regionen lige over for Bahrain, og i ikke mindre grad kunne frygte øget iransk indflydelse i regionen gennem Bahrain. Men også det øvrige internationale samfund, med USA som væsentligste aktør i Golfen, har vist sig at være mindre tilbøjelige til at støtte et shia-muslimsk oprør i Bahrain, igen fordi oprøret i Bahrain kunne virke sektersk snarere end demokratisk og kunne give Iran øget magt.⁶ Opfattelsen af opstanden som sektersk kunne legitimere, at den måtte standses, også med vold. "Vi står ved randen af en sektersk afgrund" forklarede Bahrains udenrigsminister verdenspressen, og for at undgå denne afgrund måtte man slå opstanden ned.

Er der imidlertid hold i kritikken af regimets interesse i en sektersk skillelinie i parlamentet, kan man også argumentere for at regimet selv har været med til at skabe en sektersk afgrund, og at denne afgrund snarere er blevet dybere på grund af den voldsomme og militære fremfærd, hvormed opstanden er blevet knust, og hvormed den bahrainske opposition nu et år senere holdes i skak. For hvor regimet har holdt fast i en sektersk tolkning af situationen, og i hvad man uden omsvøb kan kalde sektersk propaganda, har oppositionen på sin side holdt lige så vedholdende fast i en ikke-sektersk tolkning og i hvad man kan kalde national propaganda. Der er ingen tvivl om, at begge parter har ønsket at fremhæve nogle bestemte forestillinger om opstandens motiver og demonstranternes sindelag, som begge har skullet legitimere handlinger og skabe opbakning til hvert sit projekt.

Et af de væsentligste slagord i opstanden

Demonstrationsplakat.

var "ikke sunni, ikke shia, blot bahraini" (*la sunni, la shia, bas bahraini*). Dette slagord, som i øvrigt har været brugt af Wa'ad og andre sekulære bevægelser i mange år, havde til hensigt at demonstrere at opstanden ikke handlede om en sektersk kamp, eller indførelsen af et shia-muslimsk samfund, sådan som regimet hævdede, men var en national kamp for alle bahrainere og for det bahrainske samfund som helhed. Som noget nyt i oppositionens demonstrationer var det mest brugte symbol i opstanden det bahrainske nationalflag, som vajede i tusindtal i lejren ved Perlemonumentet og blev del af bannere og plakater med slagord. Dette flag havde ellers hidtil symboliseret staten og i særlig grad Khalifa-familien selv, idet det er familiens gamle stammeflag, der i løbet af det 20. århundrede fik status af nationalflag. Før 2011 ville man som regel kun se flaget brugt ved officielle lejligheder eller hos meget regeringsloyale grupper, der for

eksempel kunne pryde deres bil med flaget ved nationaldage og lignende. Men i forbindelse med opstanden skiftede flagets symboliske status, så det nu primært var oppositionen der brugte det. Havde man i for eksempel december 2010 – hvor Bahraíns nationaldag blev afholdt – et flag på sin bil var man uden tvivl stærkt regeringsloyal. Men hvis politiet i foråret 2011, da opstanden blev slået ned, standsede en bil med dette flag, kunne man risikere at blive arresteret fordi det symboliserede en sympati for demonstranterne.

Politisk historie og erindring

Spørgsmålet om hvorvidt skillelinien i bahraínsk politik går mellem sunni og shia eller mellem befolkning og regime er ikke nyt i Bahrain. Snarere har netop dette spørgsmål været strukturerende for den politiske debat og proces i landet siden i al fald midten af det 20. århundrede. I hele denne periode har regimet i Bahrain oplevet et konstant pres for politiske reformer, og befolkningen har været særdeles politisk bevidst og mobiliseret i en kamp for politiske rettigheder og forandringer.⁷

Opstanden i 2011 har i betydelig grad et slægtskab med tidligere opstande, i særdeleshed en bevægelse fra 1950'erne – den såkaldte «nationale unionskomité» (*hayat al-ittihad al-wattani*) – der søgte at indføre parlamentarisme og skabe politiske forandringer i opgøret med kolonimagternes og især Storbritanniens overherredømme i den arabiske verden. Ligesom i 2011 var dette oprør en bølge, der spredte sig gennem den arabiske verden, og ligesom i nutiden var oprøret i Bahrain inspireret af udviklingen i Ægypten og general Nassers magtovertagelse og arabiske nationalisme. I Bahrain referer man i dag ofte til *al-hayat* og husker 1950'ernes opstand som et af

de første og mest markante tilfælde, hvor sunni- og shiamuslimske reformgrupper stod sammen i kampen om politiske forandringer og dannede en fælles front mod regimet (se Louër 2008:38). Opstanden blev også dengang slået ned og komitéens ledere fængslet, endog deporteret. Men der blev samtidig sat gang i nogle bevægelser, som senere hen var

◉ ◉ ◉

Siden midten af det 20. århundrede har regimet i Bahrain oplevet et konstant pres for politiske reformer.

◉ ◉ ◉

med til at få Storbritannien til at forlade Bahrain og give landet selvstændighed, og som politisk ideal eksisterer disse bevægelser endnu. Grundholdningen er, at for at få gennemført afgørende reformer er sunni- og shiamuslimer nødt til at stå sammen og lægge sekteriske skel til side – i 1950'erne lykkedes det at fjerne sheikhens særlige britiske rådgivere og dermed, i al fald i erindringen, at lægge grundstenen til Bahraíns selvstændighed som nation. Og da denne selvstændighed endeligt kom i 1971, var shia- og sunnimuslimske politiske aktører i fællesskab med til at skabe grundlaget for Bahraíns første parlament, der huskes som ikke-sekterisk i sammenligning med parlamentet i det seneste årti. Dette parlament blev imidlertid opløst efter kun to års virke i 1975, idet medlemmerne samstemmende nægtede at vedtage en sikkerhedslovgivning foreslået af den daværende regent, Sheikh Isa.⁸ Af samme grund kan regimet i dag føle sig truet af en sådan samhörighed mellem shia- og sunni-muslimske politiske grupperinger, og det kan derfor være en strategi fra regimets side at fremhæve sekteriske

THOMAS FIBIGER

skel for at splitte og underminere oppositionen, sådan som det har været tilfældet i Bahrain i 2011.

Der er ingen tvivl om, at langt de fleste deltagere i demonstrationerne i 2011 såvel som tidligere har været shia-muslimer, ligesom flertallet af befolkningen er det og ikke mindst den del af befolkningen, som føler sig mest politisk og økonomisk marginaliseret. Men demonstranterne har fremhævet, at sekulære politikere og bevægelser også tog del i opstanden, ikke mindst fra førnævnte Wa'ad. Derfor var den sekulære bevægelses slogan – ikke sunni, ikke shia, blot bahraini – dominerende i opstanden, og bevægelsens ledere var og er ganske rigtigt meget aktive i denne såvel som tidligere opstande og demonstrationer. Wa'ads generalsekretær, Ibrahim Sharif, der selv er ud af en sunni-muslimsk familie, er blandt de politiske ledere, som er blevet idømt en lang fængselsstraf, hvilket ellers har været forbeholdt shia-muslimske aktivister.

Sekterisk statistik

En særlig del af diskussionen i Bahrain i 2011 – og også før det – har drejet sig om, hvorvidt shia-muslimerne faktisk udgør flertallet af den bahrainiske befolkning, og hvad størrelsesforholdet mellem shia- og sunni-muslimer egentligt er. Denne diskussion fortjener en nærmere analyse, for ligesom det kulturelle og politiske forhold mellem sunni- og shia-muslimer ikke er primordialt og derfor ikke bestandigt, er heller ikke det numeriske forhold naturligvis uforanderligt og indiskutabelt.

Der føres ikke officiel statistik i Bahrain efter sekteriske kategorier, så officielt kendes andelen af sunni- og shia-muslimer ikke. Imidlertid raser debatten om forholdet mellem forskellige grupper i Bahrain, og meget tyder på at regimet også er ganske bevidst om den

numeriske fordeling. Det mest udbredte og almindeligt citerede forhold er 70 procent shia-muslimer og 30 procent sunni-muslimer. Man hører dog undertiden shia-muslimer hævde, at de snarere udgør 80 eller 85 procent af landets befolkning. Samtidig vil mange sunni-muslimer påstå, at tallet snarere er 50/50, og hvis shia-muslimerne i dag er i flertal er det på grund af en bevidst strategi om at få flere børn, prædiker til folket af de religiøse ledere. Det er heller ikke usandsynligt, at shia-muslimer er vokset forholdsmeæssigt i antal i løbet af det 20. århundrede, idet ældre britiske kilder angiver en større andel af sunni-muslimer.⁹ Til gengæld er det lige så klart, at andelen af sunni-muslimer er vokset tilsvarende i de senere år, særligt siden reformerne i 2001, og at det også her skyldes en særlig strategi fra regimets side. Ifølge oppositionen har regimet siden 2001 tildelt bahrainisk statsborgerskab til en række helt nye indbyggere i Bahrain og i særdeleshed til migrantarbejdere, der er inviteret til Bahrain som del af landets sikkerhedsstyrker i både politi og militær. Disse er næsten udelukkende sunni-muslimer og kommer til Bahrain fra lande som Yemen, Syrien, Jordan og Baluchistan i Pakistan (Peterson 2009:180). Oppositionen hævder, at flere end 80.000 mennesker på denne måde har fået bahrainisk statsborgerskab, en status som ellers er vanskelig at opnå for andre migrantgrupper i samfundet.¹⁰ Disse nye bahrainere kendes som *mudjanasin*, nye statsborgere, men trods deres formelle status regnes de oftest som ikke-bahrainere af deres nye med-statsborgere, såvel sunni- som shia-muslimer, der ikke føler at de lever op til bahrainiske normer og standarder. Disse mudjanasin bor derfor ofte i særskilte boligområder, og det er undertiden kommet til sammenstød mellem dem og bahrainere.

Ved på denne måde at gøre en helt ny gruppe til bahrainske statsborgere, og idet de stort set alle er sunni-muslimer og som oftest arabiske (balucher, har en informant fortalt mig, følger sig gerne "mere arabiske end arabere"), har regimet for det første sikret sig en gruppe loyale statsborgere og sikkerhedsstyrker, der ikke har noget fællesskab med de demonstranter, de skal konfrontere. For det andet kan regimet med fuld ret hævde, at andelen af sunni- og shia-muslimer er i forandring og hastigt nærmer sig 50/50, hvis ikke sunni-muslimer ender med at komme i flertal. I en demokratisk tidsalder – og med

◉ ◉ ◉

Det er ingen tvivl om at langt de fleste deltagere i demonstrationerne i 2011 og tidligere har været shia-muslimer.

◉ ◉ ◉

reformerne i 2001 opfatter Bahrains regime sig som nævnt i begyndelsen af en demokratisk tidsalder – hvor flertallet menes at have ret til at bestemme, kan det være nok så væsentligt, at andelen af shia-muslimer ikke nødvendigvis er større end andelen af sunni-muslimer. Denne demografiske forandringsproces vil derfor kunne lukke munden på de kritikere, der mener at shia-muslimer fortjener større indflydelse, fordi de er i flertal, og også på det udbredte krav i oppositionen, at valgkredsene i landets nye parlamentariske system bør laves om af hensyn til befolkningens overordnede sammensætning.

Hvor disse nye bahrainere ikke rigtigt anses for at være bahrainere, men samtidig formodes at være fuldt ud loyale over for deres nye hjemland, forholder det sig lige omvendt med en anden etno-sekterisk gruppe, nemlig de

persiske shia-muslimer. Denne gruppe, som anslået udgør 15–20 procent af shia-muslimerne i Bahrain, kan for hovedpartens vedkommende føre deres tilstedeværelse i Bahrain nogle generationer tilbage, og ofte til handelsfolk tilbage til det 19. århundrede og migrantarbejdere i den tidlige olie-industri.¹¹ Langt de fleste af disse har opnået bahrainsk statsborgerskab – en del af dem dog også først i forbindelse med reformerne i 2001 – og de anses i Bahrain for at være bahrainere, identificeret som den særlige gruppe *ajam* (ikke-arabere).¹² Til gengæld er mange i og for regimet mistroiske over for deres nationale loyalitet og mistænker *ajam*-grupperne, der foretrækker at snakke persisk og følger sig kulturelt persiske men nationalt bahrainske, for især at have stærke bånd til Iran og ønske at Bahrain i højere grad bliver ligesom Iran og måske endda Irans «14. provins», sådan som Iran opfattede Bahrain indtil landet blev anerkendt som selvstændigt land af FN i 1970. *Ajam*-befolkningen i Bahrain understreger på deres side, at de nok følger sig kulturelt og sprogligt persiske, men at de er bahrainske statsborgere, følger sig bahrainske og kæmper for et frit og selvstændigt Bahrain, ligesom den øvrige opposition. Siden den iranske revolution i 1979 har der ikke været persiske skoler i Bahrain, og *ajam*-folk taler mindst lige så godt arabisk som persisk og synes på den måde fuldt ud integreret. De fleste *ajam*-grupper bor i hovedstaden og arbejder i by-erhverv, hvor de ofte er lidt bedre økonomisk stillet end mange arabiske shia-muslimer fra de fattigere landsbyer. Politisk set synes disse to etniske shia-grupper imidlertid at være nogenlunde forenede. Persiske shia-muslimer er en naturlig del af oppositionen, som dog i højere grad domineret af arabiske shia-muslimer. Som nævnt i indledningen er oppositionen imidler-

THOMAS FIBIGER

tid ikke absolut homogen, men er især kendetegnet ved to grupper, hvor den ene har gået efter aktiv deltagelse i de sidste ti års reformprocesser og den anden har ønsket yderligere reformer for at kunne deltage i det politiske arbejde.

Republik eller monarki?

De to dominerende politiske grupper, der regnes for at være shia-islamiske, er som nævnt al-Wifaq og Haq. Haq har – eller havde i al fald indtil 2011 – også sekulære sunnimuslimer blandt sine ledende medlemmer og kan derfor ikke alene siges at være shia-islamisk. Men andre af organisationens ledende medlemmer er meget shia-islamisk orienterede, og det var da én af disse, Hassan Mushaima, under opstanden i 2011 talte om indførelsen af en republik, og måske endda en islamisk republik, at tre sekulære ledere forlod Haq. Netop her skiller Haq og al-Wifaq sig også fra hinanden, nemlig i hvorvidt man ønsker regimet erstattet af en republik, eller man kan acceptere et monarki efter mere konstitutionelt forbillede, hvor kongen og kongefamilien forbliver, men hvor et stærkere parlament kan få større indflydelse og især udpege regeringen.

Haq er oprindeligt en sammenslutning af en række forskellige politiske aktivister – religiøse og sekulære – der ikke har villet acceptere den gældende forfatning og ikke har ønsket at deltage i det parlamentariske liv. Haq blev stiftet, da det shia-islamiske al-Wifaq og det sekulære Wa'ad valgte at stille op til parlamentsvalget i 2006. Blandt de mest synlige ledere har været Hassan Mushaima, der i august 2010 blev arresteret in absentia, mens han var i London for at modtage medicinsk behandling. Mushaima blev sammen med flere andre mistænkt for et plot mod regimet,

og en stor del af Haqs aktivister i Bahrain blev fængslet, hvilket blev tolket som et forsøg på at få parlamentsvalget i efteråret 2010 overstået uden for megen politisk turbulens. Aktivisterne forblev fængslet indtil februar 2011, hvor de fleste blev frigivet under opstanden, angiveligt for at imødekomme kravene fra demonstranterne ved Perlemonumentet. Hassan Mushaima fik også lov til at vende hjem fra London og blev modtaget som en folkehelt. Han blev herefter en af de centrale ledere i opstanden, men kom altså også til at stå for et af de mest radikale krav om at

◉ ◉ ◉

Opstanden har medført at et relativt liberalt regime er slået ind på en hårdere kurs for at sikre sin magt.

◉ ◉ ◉

indføre en egentlig republik. Der var uenighed om, hvorvidt Mushaimas udsagn skulle tolkes som en islamisk republik, men det var for regimet med til at legitimere, at opstanden måtte standses, også selv om det var nødvendigt at tage militære midler i brug.

Al-Wifaq er i højere grad end Haq en decideret shia-islamisk bevægelse, men er altså samtidig mere forhandlingsvillig og dialogsgørende end Haq. Al-Wifaq var del af parlamentet fra 2006 til 2011, hvor man igen vendte tilbage til en boykot på grund af regimets brug af vold mod demonstranterne.¹³ Al-Wifaq ledes af en yngre, karismatisk religiøs sheikh, Ali Salman, der ligesom flere andre af organisationens ledende skikkelser blev kendt under den politiske opstand i 1990'erne. Men bag selve al-Wifaq står det shia-muslimske religiøse råd, under ledelse af Sheikh Isa Qasem, der er den største religiøse

Demonstranter i Bahrain.

autoritet blandt shia-muslimer i Bahrain.¹⁴ Isa Qasems prædikener og taler har stor indflydelse på folkestemningen blandt shia-muslimer i Bahrain, og Qasem bliver konsulteret af al-Wifaqs ledelse i væsentlige politiske anliggender. Dermed synes Isa Qasem også at have været med til at skabe den dialogsøgende linie, som al-Wifaq har stået for og på mange måder fortsat står for.

Mens Haq og i al fald Hassan Mushaima således talte om en republik – og en ungdomsbevægelse, der blev kendt som 14. februar-bevægelsen syntes at hente inspiration her – fastholdt de etablerede ledere og politikere i al-Wifaq ønsket om en dialog med regimet og en accept af et konstitutionelt monarki, der imidlertid skulle give store indrømmelser til det folkevalgte parlament. Især kronprinsen, Sheikh Salman, syntes at være villig til at ville gå ind på en sådan dialog, men i løbet af opstanden var det alligevel vanskeligt at finde frem til et fælles grundlag overhovedet at starte en dialog om reformer på. I stedet fik

den mere uforsonlige retorik overtaget på begge sider, og opstanden endte altså med at blive slået ned.

I dag står både al-Wifaq og Haq uden for parlamentet, og det er muligt at optrapningen af konflikten mellem regime og opposition giver de forskellige oppositionsgrupper et stærkere fællesskab, og at oppositionen således kan komme til at virke stærkere uden for end i parlamentet. Dette kan også vise sig at gøre oppositionen mere sekterisk orienteret og shia-islamisk funderet, hvis retorikken på begge sider bliver skærpet, og de sekulære aktivister ikke føler sig repræsenteret af de religiøse politiske ledere.

Det har imidlertid i det sidste tiår været bemærkelsesværdigt, hvordan de shia-muslimske bevægelser er indgået i et tæt parløb med mere sekulære oppositionsgrupper, måske især kendetegnet ved samarbejdet mellem al-Wifaq og Wa'ad, der siden 2006 begge har deltaget i parlamentsvalg. Her har det sekulære Wa'ad kunnet få politisk indflyd-

THOMAS FIBIGER

else gennem al-Wifaq, selvom Wa'ad ikke selv vandt pladser i parlamentet. På trods af helt grundlæggende uenighed om religions rolle i politik, og religiøse autoriteters status i politik, er det alligevel lykkedes al-Wifaq og Wa'ad at finde frem til et konstruktivt arbejdsfællesskab. Denne fælles orientering og erfaring kan meget vel spille en stor rolle i al-Wifaqs pragmatiske og dialogsøgende linie under opstanden, og også nu et år efter opstanden blev slået ned forsøger al-Wifaq at få regimet i tale snarere end at få det af vejen.

Denne pragmatiske orientering, som også John Peterson tidligere har noteret,¹⁵ kan være med til at vise, at shia-islamiske politiske bevægelser ikke nødvendigvis er ude på at skabe en islamisk republik á la Iran, sådan som Bahrains og andre arabiske regimer frygter, men at al-Wifaq og andre shia-muslimske politikere udmærket ved, at Bahrains situation og befolkningssammensætning er en anden end Irans. Således fremhæves det som nævnt, at reformer i Bahrain må gælde for alle bahrainere og derfor skal kunne være i alle bahraineres interesse, frem for kun en særlig sekterisk del af befolkningen.

Men politiske stemninger og ideologier er selvfølgelig en foranderlig størrelse, og det kan også vise sig, at den skærpede konflikt mellem regime og opposition vil medføre den øgede sekteriske afgrund, som Bahrains udenrigsminister lagde til grund for at lade militæret fjerne lejren ved Perlemonumentet og slå opstanden ned. I så fald har regimet fået ret i sin profeti, men ikke været i stand til at forhindre, at den sker fyldest.

Konklusion: en ny sekterisk afgrund?

Der er nu gået snart et år efter opstanden begyndte, og lejren ved Perlemonumentet blev ryddet. Der rapporteres fortsat om

spredte demonstrationer, sådan som det også var tilfældet forud for opstanden. Men den stærke kontrol fra sikkerhedsstyrker, nabolandenes opbakning og det øvrige internationale samfunds begrænsende engagement i situationen i Bahrain er der ikke udsigt til reformer lige om hjørnet. Opstanden har tværtimod i Bahrains tilfælde medført, at et relativt liberalt regime er slået ind på en hårdere kurs for at sikre sin magt og politisk stabilitet, og for den del af den bahrainske befolkning, som håber på politiske forandringer, er situationen gået fra skidt til værre. Der er fortsatte sammenstød mellem demonstranter og sikkerhedsstyrker, og der rapporteres om nye dødsfald i disse sammenstød. For de fleste bahrainere synes en ny dagligdag med færre politiske rettigheder og muligheder imidlertid at være gået i gang, og ikke mindst på et mindre politisk, men mere kulturelt niveau har opstanden og dens nederlag medført, at sunni- og shiamuslimer nu opfatter hinanden med større mistro end tidligere. Hvor man førhen nok har været skellet bevidst, men har kunnet omgås og for eksempel arbejde sammen, synes det nu som om man helt forsøger at undgå at have noget med hinanden at gøre. Konflikten har derfor sat sig dybe spor i bahrainernes dagligliv, og hvis ikke opstanden i udgangspunktet var sekterisk, så er konsekvenserne at de sekteriske skel er blevet større.

Den bahrainske opposition står mellem en sekterisk og en national identitet og strategi. Man har hidtil forsøgt at fremhæve, at reformbevægelsen er nationalt orienteret, hvilket også tidligere har vist sig at give den bedste grobund for succes, sådan som det til en vis grad skete i 1990'ernes opstand, i 1970'ernes parlamentariske kamp og i 1950'ernes kamp mod kolonimagten. Regimet, på sin side,

fremhæver demonstranternes sekteriske baggrund og orientering, hvilket i sig selv kan være med til at styrke de sekteriske modsætninger i samfundet. Det fører næppe yderligere demokratiske reformer med sig. Men som jeg har forsøgt at vise i denne artikel, er spørgsmålet om sekterisk eller national identitet netop et uafgjort spørgsmål i Bahrain, som hele tiden diskuteres af såvel regime og befolkning. De forskellige tendenser i dette spørgsmål har således præget den politiske udvikling og debat de seneste mange år, lige såvel som det vil komme til at præge kampen og debatten om reformer i fremtiden.

• f •

- 1 Nakash, Yitzak 2006: *Reaching for power: The Shi'a in the Modern Arab World*. New York: Princeton University Press. Nasr, Vali 2006: *The Shia Revival. How Conflicts Within Islam Will Shape the Future*. New York: W.W. Norton. Louër, Laurence 2008: *Transnational Shia Politics. Religious and Political Networks in the Gulf*. London: Hurst and Company.
- 2 Ibid. Nasr 2006, side 23.
- 3 Begge kamre består af 40 medlemmer. Eftersom shuraen er udpeget af regenten er det ganske regeringsloyalt og består af såvel sunni- som shia-muslimer (og i øvrigt et kristent og et jødisk medlem).
- 4 I 2006 blev en uafhængig, sekulær kandidat valgt til parlamentet og sluttede sig til oppositionen, selv om han ikke var shia-muslim. I løbet af valgperioden bevægede han sig dog i stadig større grad over mod den regeringsloyale blok, og han blev i 2010 udpeget til shuraen.
- 5 Fibiger, Thomas 2011: "Sectarian Secularism in Bahrain". *Varieties of Secularism in Asia. Anthropological Explorations of Politics, Religion, and the Spiritual*, eds. Nils Bubandt & Martijn van Beek, pp. 163–181. London: Routledge.
- 6 USA har særlige interesser i Bahrain og Golfen som garant for regional stabilitet og fri strøm af olie-ressourcer. USAs femte flåde er hjemmehørende i Bahrain. Ikke mindst i de senere års optrapning af konflikten mellem Iran og USA er flådebasen vigtig for amerikanske interesser.
- 7 For en nærmere gennemgang af Bahrains politiske historie i denne periode, se Khuri (1980), Khalaf, Abduhadi 2000: *Unfinished Business. Contentious Politics and State-Building in Bahrain*. Lund: Lund University, Nakash (2005) og Louër (2008).
- 8 Khuri, Fuad I. 1980: *Tribe and State in Bahrain*. University of Chicago Press, USA, s. 230–233.
- 9 Lorimer, J.G. 1908: *The Gazetteer of the Persian Gulf*. Calcutta.
- 10 Ligesom sine nabolande består en stor del af arbejdsstyrken i Bahrain af migrantarbejdere fra især Sydasien. I Bahrain udgøres halvdelen af den samlede befolkning af folk uden bahrainsk statsborgerskab, i lande som De Forenede Arabiske Emirater og Qatar er det snarere 80-90% (se Dresch, Paul 2005: "Societies, Identities and Global Issues". *Monarchies and Nations. Globalisation and Identity in the Arab States of the Gulf*, eds. P. Dresch & J. Piscatori, pp. 1–33 UK, I.B. Tauris. for en oversigt med lidt mere konservative skøn). Også dette har i Bahrain været med til at holde især shia-muslimer uden for arbejdsmarkedet og har været med til at skabe en følelse af økonomisk marginalisering. Migranter fra arabiske lande kan ifølge bahrainsk lovgivning ansøge om statsborgerskab efter 10 år i Bahrain, mens ikke-arabiske migranter skal have opholdt sig i Bahrain i 25 år for at kunne få statsborgerskab. Ifølge oppositionen har mange af de ansatte i sikkerhedsstyrkerne fået tildelt bahrainsk statsborgerskab nærmest ved ankomst til landet.
- 11 Ibid. Louër 2008, side 35.
- 12 Den del af befolkningen som socialt anerkendes som bahrainere, inddeles almindeligvis i fire etnosekteriske grupper: *arab*, som er sunni-arabere, *baharna*, som er shia-arabere, *hawala*, som er sunni-persere, og *ajam*, som er shia-persere. Den største af disse grupper er baharna, som også udgør hovedparten af oppositionen, og den mindste er hawala, som imidlertid økonomisk og politisk er meget begunstiget.
- 13 I september 2011 valgtes nye medlemmer til de ledige pladser, hvilket har betydet, at parlamentet nu igen er uden egentlig opposition.
- 14 Niethammer, Katja 2006: "Voices in Parliament, Debates in Majalis, and Banners on Streets: Avenues of Political Participation in Bahrain". European University Institute Working Paper 2006/27. Louër 2008, side 284.
- 15 Peterson, John 2009: "Bahrain: Reform – Promise and Reality". *Political Liberalization in the Persian Gulf*, ed. Joshua Teitelbaum: 157–185. London: Hurst Publishers.